

O Castelo de Naraío no
artigo "Os castelos dos
Andrade3: Unha proposta
de intervención". Escrito
por Emilio Ramil González
e Juan A. Carneiro Rey.
Publicado en **Cátedra**.
Revista Eumesa de Estudos.
Nº 20. Ano 2013

7. O CASTELO DE NARAÍO

O Castelo de Naraío sitúase nun outeiro rochoso na parroquia de Santa María, concello de San Sadurniño. O lugar escarpado no que está asentado fai que adopte unha forma irregular e con acusados desniveis.

O nome de Naraío aparece citado en documentos de finais da Alta Idade Media, como un regato afluente do Xubia. Así, Montero Díaz (op. cit.) publica unha canta de venda por parte de Ero e Gontrode Ruderigiz datada o 18 de outubro de 1096: "(...) flumen Narayo (...) subtus monte de Lobeira (...)" . Ademais doutros documentos que falan da freguesía en canto que algúns habitantes doan herdades ao mosteiro de San Martiño de Xubia, ao longo do século XII¹⁷.

Fernández de Viana (op. cit.) presenta varios documentos do século XII nos que se menciona "Narayo" e mesmo aparece nun deles como testemuña Suanus Menendi, "clericus de Narayo", na venda duns terreos sitos en Naraío ao mosteiro de Caavetto

¹⁷. RECUERO, M., et al.: *Documentos medievales del Reino de Galicia (1116-1157)*. Santiago, 1998.

Castelo de Naraío

Respecto á orixe da fortaleza, para Murguía, Naraío pertencia ao conde Fernando de Castro, pero unha vez vencido na guerra fraticida entre Pedro I e Henrique II, o bardo outorgoulla a un Piñeiro¹⁸.

Para Comerma (op. cit) Henrique II doulla a Fernán Pérez de Andrade o Boe en 1117, xa que até daquela o castelo pertencia a Gonzalo Piñeiro, partidario de Pedro I. De la mesma opinión é Carré Aldao, que engade ademais que no ano 1527 os Pinieiro eran outra vez donos do castelo¹⁹.

Antes do comezo da guerra civil en Castela entre os dous irmáns, Fernán Pérez de Andrade acompaña o rei Pedro I nunha expedición contra Aragón. A destacada actuación

¹⁸. MURGUÍA, M.: *Galegos*. Barcelona, 1888.

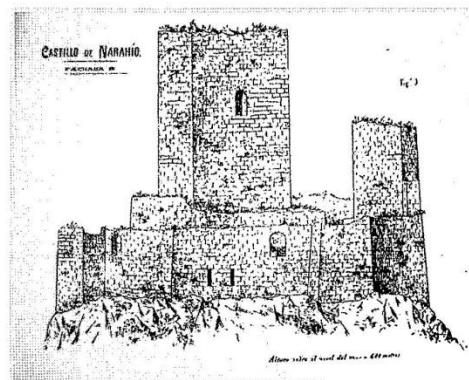
¹⁹. CARRÉ, J.: "Blanque. Provincia de La Coruña". In *Geografía General del Reino de Galicia*. Carreras, Candón & Durán. Barcelona, 1909.

do Andrade fai que en recoñecemento o rei lle outorgue a freguesía de Naraío, nun documento expedido en Murviedro o 1 de maio de 1369²⁰:

"(...) Por facer bien et mrd a vos Fernant Peres de Andrade mio vasallo por muchos buenos et leales seruicios que hauedes fecho et facedes de cada dia dovos en donación por juro de heredat para siempre jamás la feligresía de Sta María de Narayo, quees en Galicia, en la juron de Puentes Dume con todos sus términos et vasallos et montes et pastos et prados et justicia et Señorio et pschos et fueros et dros foreros de la dha feligresía et sus términos segunt la pertenecen que lo ayades por maioradgo (...)".

Un Privilexio Real expedido en Burgos o 19 de decembro de 1371 polo rei Henrique de Trastámarra confirmaralle a Fernán Pérez todos os privilexios concedidos polo anterior monarca²¹.

No castelo de Naraío tiña Fernán Pérez unha pequena corte e tamén servía de prisión. A fortaleza estaba localizada no sitio do Batán e tiña un alcaide que a rexía en nome do Andrade e que era o encargado de impartir xustiza. Fernán Pérez abusaba da súa condición de “*gran caballero, poderoso en el Reino de Galicia*”. Na documentación do mosteiro de Pedroso (Cal, op.cit.) existen protestas dos vasallos pedindo protección ao rei (9 de novembro de 1376). Unha sentenza do 3 de febreiro de 1377 declara o mosteiro de Pedroso exento de tributos, contra as pretensiós do Andrade.

20. DE CASTRO (Op. cit).

21. Vid. GARCÍA ORO, J.; *Don Fernando de Andrade. Conde de Villalba (1477-1540)*. Compostela, 1994.

A finais do século XV figura Xoán Piñeiro como señor de Naraío, polo que Comerma aventura que cando os Irmandiños atacan os Andrade, os Piñeiro únense á revolta e apodéranse do castelo dos seus devanceiros polo que non foi destruído totalmente, xa que non ten noticias de que a fortaleza fora reconstruída posteriormente. Comerma descoñecía o preito Tabera-Fonseca, no que se toma declaración ao conde D. Fernando de Andrade, quen afirma que os Irmandiños derrocaron a fortaleza de Naraío e que o seu avó e seu pai a “*tornaron a mandar hacer a los labradores y personas que las abian derrocado*”. Outra testemuña afirma que foi servir coa súa persoa “*e con sus bucis y carro a la fortaleza de Nario*”²².

Segundo Comerma i Batalla a fortaleza foi construída por Gonzalo Piñeiro, pasando a ser propiedade sucesivamente dos Andrade, Castro, Lemos, e finalmente á Casa de Alba. A cronoloxía ocupacional da fortaleza abrangue polo tanto dende o século XIII até o século XVII²³.

A descripción tradicional do castelo menciona unha planta poligonal irregular con dous recintos: un superior coa Torre de Homenaxe de planta cadrada, cunha altura de 15 metros e un acceso elevado a través dunha porta situada a 9 metros de altura na fachada sur, accedéndose a este recinto dende unha entrada abovedada, e cunha poterna situada ao oeste-suroeste; o recinto inferior está reforzado por dous contrafortes e presenta unha nova porta orientada nordés-suroeste.

A partir do ano 2007, tras séculos de abandono, polo tanto en estado de ruína, a Dirección Xeral do Patrimonio Cultural da Consellería de Cultura da Xunta de Galicia iniciou un plan de recuperación da fortaleza medieval: limpeza, toma de datos, e consolidación do castelo, cunha actuación arqueolóxica vinculada ao citado plan.

O director do proxecto básico e de execución é o arquitecto José Antonio Alonso Rodríguez, e o director do proxecto arqueolóxico é Manuel Anxo López-Felpeto Gómez, a quien agradecemos os datos novedosos achegados polas diferentes campañas de intervención arqueolóxica que dirixiu, e que permiten unha visión moi diferente da fortaleza medieval moito máis complexa estruturalmente, con novos recintos amurallados, recubrindo coiraza, barbacá, machinais, repisas, seteiras, alxibe, e camino de acceso.

Os traballos arqueolóxicos na Torre de Homenaxe permitiron documentar, segundo información de Anxo Felpeto, a imbricación dos arcos de apoio da bóveda do alxibe, da boqueira de entrada de auga no depósito, a estrutura da cambota e cheminea, e o

22. En RODRÍGUEZ, A. Op. cit.

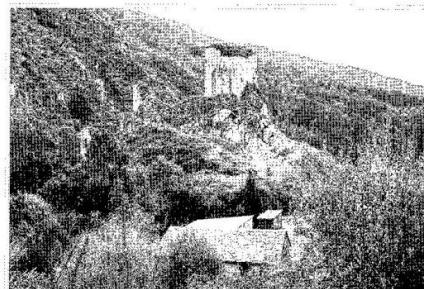
23. O Licenciado Bartolomé V. de Molina na súa *Descripción del Reino de Galicia* (1550) cita, sen máis, as fortalezas de Moeche e Narabio.

baleirado do alxibe achega elementos correspondentes á cuberta abovedada da Torre de Homenaxe, como doelas da nervadura da bóveda.

As sondaxes e decapado permitiron recuperar parte do camiño orixinal de acceso á fortaleza dende a base do outeiro, soterrado baixo dous metros de derruba das murallas e posterior colmatación a través do paso dos séculos; unha estrutura viaria que acada unha anchura de entre 2-4 m., ademais do muro perimetral que actúa no último tramo, o máis elevado, como elemento de contención das capas pavimentáreas.

Finalmente queremos facer referencia á constatación da presenza do foso defensivo perimetral, absolutamente descoñecido até a intervención arqueolóxica.

O variado e abundante material arqueolóxico recuperado, entre o que debemos destacar os abondosos elementos arquitectónicos, así como a cerámica común e loura xunto a obxetos metálicos como os numismas, contextualizan as etapas habitacionais mencionadas da fortaleza medieval.

Castelo de Naraío antes da intervención patrimonial

Castelo de Naraío durante a execución do proxecto de recuperación

